

DANMARKS STATISTIK

STATISTISKE MEDDELELSER

FJERDE RÆKKE EN OG TYVENDE BIND

FJERDE HÆFTE

COMMUNICATIONS STATISTIQUES 4me SÉRIE TOME 21 4me LIVRAISON

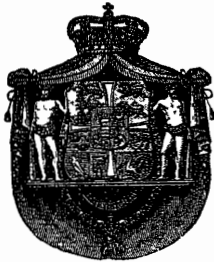
HUSMANDSBRUG

OPRETTEDE I FINANSAARENE 19⁰⁰/01—19⁰⁴/05 I HENHOLD
TIL LOV AF 24. MARTS 1899

PETITES FERMES ÉTABLIES, CONFORMÉMENT A LA LOI
DU 24 MARS 1899, AUX EXERCICES 19⁰⁰/01—19⁰⁴/05

UDGIVET AF STATENS STATISTISKE BUREAU

PUBLIÉ PAR LE BUREAU DE STATISTIQUE DE L'ÉTAT

KØBENHAVN

BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI

1906

Indhold.

	Side
1. Indledende Bemærkninger.....	5
2. Antallet og den geografiske Fordeling af de i Henhold til Loven af 1899 oprettede Husmandsbrug.....	7
3. Besiddernes personlige Forhold.....	10
4. De oprettede Husmandsbrugs Størrelse, Værdi m. v.....	14
5. Kreaturhold, Trækraft. Deltagelse i Andelsforetagender.....	26
<hr/>	
Résumé en français.....	32

Statens Statistiske Bureau i Juli 1906.

MICHAEL KOEFOED.

Adolph Jensen.

1. Indledende Bemærkninger.

I den Betænkning over Forslag til Finanslov for Finansaaret 1905—06, som Landstingets Finansudvalg afgav den 25. Marts 1905, opfordrede nævnte Udvalgs Flertal Landbrugsministeren til at fremkomme med en samlet Fremstilling af, hvorledes Loven af 24. Marts 1899 om Tilvejebringelse af Jordlodder for Landarbejdere var ført ud i Livet. I Anledning heraf indsamledes det Materiale, der danner Grundlaget for nærværende Oversigt. Oplysningerne ere i det væsentlige tilvejebragte ved Hjælp af Spørgeskemaer, som gennem Formændene for de i Henhold til Loven for de enkelte Amtsraadskredse nedsatte Kommissioner udsendtes til Besvarelse af de paagældende Indehavere af Husmandsbrugene.

Ved Siden af en Række Spørgsmaal vedrørende Besiddernes personlige Forhold indeholdt Skemaerne, i Henhold til det af det nævnte Udvalgsflertal fremsatte Ønske, Rubrikker til Oplysning om Laanenes Størrelse, Ejendommenes Vurderingssum, Jordloddernes Hartkorn, Størrelse og Indkøbspris, Bygningernes Assurancesum, Vurderingssum for Besætning og Inventar, samt Spørgsmaal om, hvor vidt og i hvor lang Tid Restancer vare paa dragne, og i hvilke Tilfælde Ejerskifte havde fundet Sted paa Grund af Dødsfald, Insolvens eller Overdragelse. Endvidere optoges Spørgsmaal bl. a. om de paagældende Ejendommens Vurdering til Ejendomsskyld, hvor vidt Besidderne af Statshusene selv ejede Huset — jfr. Lovens § 7 — forud for Erhvervelsen af Lodden, hvor vidt Lodden var frasolgt Jord i privat Eje eller offentligt

Eje. Endelig søgtes der Oplysning om Besiddernes Arbejdsforhold, Besætningens Størrelse, om Tilvejebringelsen af den for Loddens Drift nødvendige Trækraft, og om hvor vidt vedkommende Husmand var Medlem af Andelsforetagender.

Medens i det hele og store de indkomne Besvarelser skønnedes at afgive et brugbart Materiale for videre Bearbejdelse, viste det sig dog, at nogle af Spørgsmaalene vare mindre tilfredsstillende oplyste, og Bureauet har derfor søgt at korrigere eller supplere disse mindre tilfredsstillende Besvarelser, dels ved at ty til andet foreliggende statistisk Materiale, dels ved Henvendelse til forskellige Kommissionsformænd. Blandt de mindre godt udfyldte Rubrikker var navnlig den vedrørende Vurderingen til Ejendomsskyld. Manglerne paa dette Punkt har man imidlertid for den allerstørste Dels Vedkommende fjernet ved at sammenholde Skemaernes Oplysninger med dem, der findes i de hos Over-Skyldraadet beroende Protokoller over Vurdering til Ejendomsskyld, idet en Identificering af de paagældende Ejendomme i Almindelighed ikke frembød større Vanskeligheder. Anderledes stillede Forholdet sig med Hensyn til Spørgsmaalet angaaende Vurderingssummen for Besætning og Inventar. Heller ikke dette skønnedes tilfredsstillende besvaret, og da det viste sig forbundet med særlige Vanskeligheder at tilvejebringe nye og bedre Oplysninger, er dette Punkt helt udeladt i den følgende Bearbejdelse af Materialet. Paa samme Maade forholdt det sig til Dels med Besvarelserne angaaende Ejerskifte; herhen hørende Data har man imidlertid skaffet til Veje gennem Henvendelse til Finansministeriet.

Nærværende Oversigt omfatter de i Finansaarene 19⁰⁰/₀₁—⁰⁴/₀₅ oprettede Husmandsbrug, altsaa Husmandsbrug oprettede i Henhold til Lov af 24. Marts 1899, medens ingen senere i Henhold til Lov af 22. April 1904 oprettede Husmandsbrug ere medtagne.

2. *Antallet og den geografiske Fordeling af de i Henhold til Loven af 1899 oprettede Husmandsbrug.*

I de fem Finansaar 19⁰⁰/₀₁—⁰⁴/₀₅ blev der i alt oprettet 1859 Husmandsbrug i Henhold til Loven af 1899. I omstaaende Tabel I er der givet en Oversigt over, hvorledes disse 1859 Brug fordele sig territorielt efter Amsraadskredse og Kommuner; i sidste Kolonne er endvidere angivet Antallet af Kommuner, hvori Loven er kommen til Anvendelse, i pCt. af det samlede Antal Kommuner i vedkommende Amsraadskreds. Det fremgaar af Oversigten, at i Københavns Amsraadskreds er Loven praktisk talt overhovedet ikke bleven benyttet. I det hele er det paa Øerne kun i Præstø, Sorø og Holbæk Amter, at «Statshuse» ere oprettede i forholdsvis større Antal. I Jylland er Loven i mindst Udstrækning bleven benyttet i de sydlige og sydvestlige Egne, i Vejle og Ribe Amter. Øverst staar Randers Amt, hvor der, naar det hele Antal tages i Betragtning, næsten er oprettet ligesaa mange Statshuse som paa hele Sjælland og mellem 2 og 3 Gange saa mange som i alle de øvrige Ø-Amter tilsammen. I det hele ses det, at Loven er bleven benyttet langt mere i Jylland end paa Øerne, idet rundt regnet en Tredjedel af de oprettede Brug findes paa disse, medens de to Tredjedele findes paa Halvøen. Dette Billede af Statshusenes territoriale Fordeling forandres ikke i sine Hovedtræk, hvis man i Stedet for Antallet af Huse ser paa Antallet af Sognekommuner, hvori Loven af 1899 er bleven bragt i Anvendelse. Dette Antal er efter Oversigten 569 af Landets godt 1100 Sognekommuner.

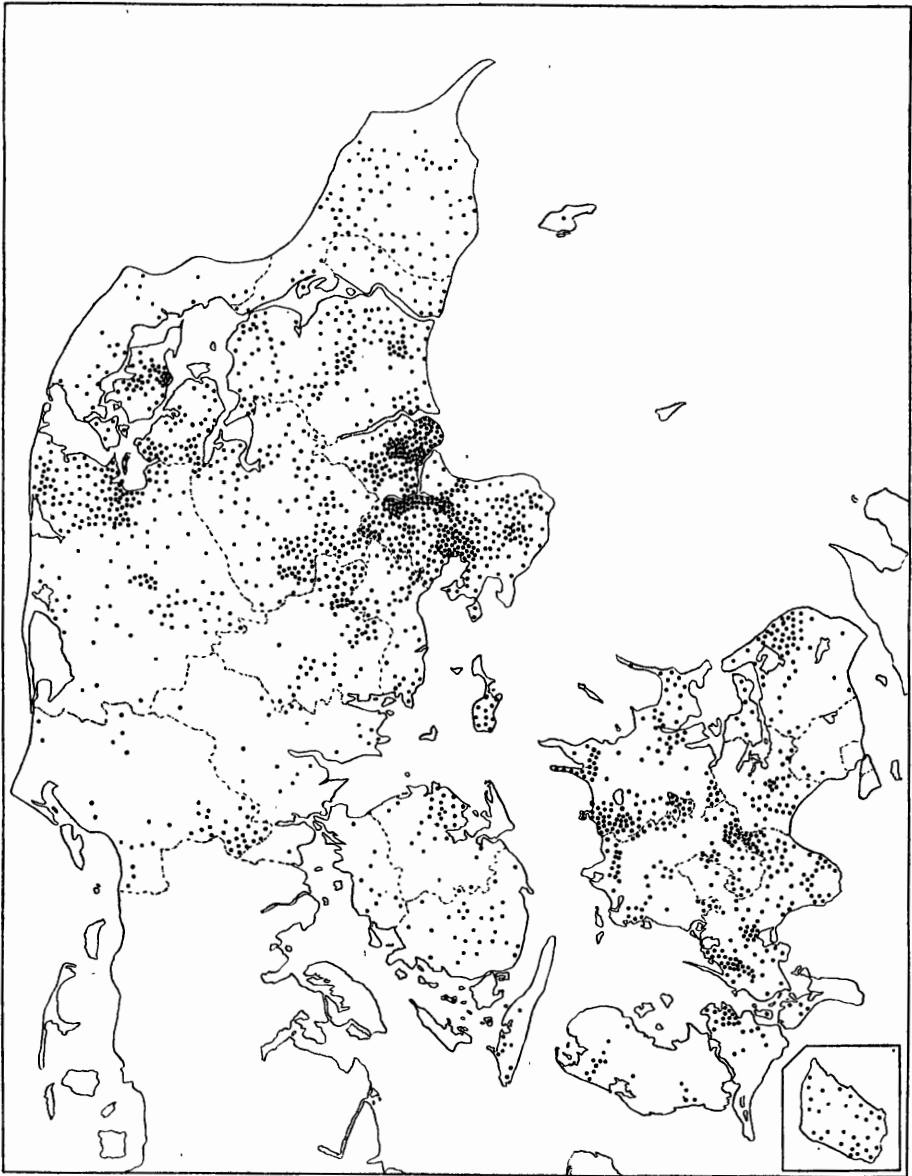
Det kan altsaa fastslaas, at i ca. Halvdelen af Landets Kommuner er der i de fem Finansaar 19⁰⁰/₀₁—⁰⁴/₀₅ oprettet Husmandsbrug i Henhold til Loven af 24. Marts 1899. Ogsaa her er det Randers Amt, som kommer øverst, idet Loven er kommen til Anvendelse i næsten alle Amtets Kommuner, medens der omvendt i Maribo Amt kun er oprettet Statshuse i hver femte Kommune. I det hele vil det ses — jfr.

Tabel 1.

Amtsråadskredse	Antal Kommuner med								Antal Stats- huse i alt	Antal Kommuner med Stats- huse	Kommuner med Stats- huse i pCt. af samtl. Kommuner
	1 Hus	2 Huse	3 Huse	4 Huse	5 Huse	6 Huse	7 Huse	8 Huse og der- over			
Københavns Amtsrkr.	3	"	"	"	"	"	"	"	3	3	pCt. 16
Roskilde —	4	4	4	"	1	1	"	"	35	14	55
Frederiksborg Amt...	14	4	"	1	3	"	1	1	57	24	55
Holbæk — ...	10	8	3	2	1	3	4	3	123	34	57
Sorø — ...	8	6	3	5	1	2	1	2	98	28	46
Præste — ...	9	11	5	4	1	1	3	3	124	37	52
Sjælland...	48	33	15	12	7	7	9	9	440	140	50
Bornholms Amt	2	4	4	2	"	"	"	"	30	12	63
Maribo —	5	4	3	1	"	"	"	1	37	14	21
Svendborg —	17	4	2	1	1	"	"	"	40	25	35
Odense Amtsrkr.	12	5	1	1	"	"	"	"	29	19	40
Assens —	5	1	1	"	"	"	"	"	10	7	23
Fyn	34	10	4	2	1	"	"	"	79	51	30
Øerne ...	89	51	26	17	8	7	9	10	586	217	42
Vejle Amt	12	1	1	1	"	"	"	"	21	15	23
Skanderborg Amtsrkr.	6	5	4	2	1	1	"	2	64	21	53
Aarhus —	8	7	1	3	2	"	"	"	47	21	59
Randers Amt —	10	13	9	4	3	4	1	21	421	65	88
Det sydøstl. Jylland	36	26	15	10	6	5	1	23	553	122	57
Aalborg Amt	10	10	4	5	4	3	2	4	154	42	65
Hjørring —	11	8	3	5	2	1	1	"	79	31	56
Thisted —	15	8	1	2	1	"	2	1	69	30	57
Det nordl. Jylland	36	26	8	12	7	4	5	5	302	103	59
Viborg Amt	13	6	11	7	4	5	3	3	187	52	68
Ringkøbing —	20	10	8	1	4	3	2	7	186	55	62
Ribe —	11	4	1	2	"	1	"	1	45	20	38
Det sydvestl. Jylland	44	20	20	10	8	9	5	11	418	127	58
Jylland ..	116	72	43	32	21	18	11	39	1273	352	58
Hele Landet	205	123	69	49	29	25	20	49	1859	569	51

nærmere hosstaaende Oversigtskort, hvor hver Prik betyder eet «Statshus» —, at der kan paapeges et stort Omraade omfattende

Husmandsbrug oprettede i Aarene 19⁰⁰/₀₁—⁰⁴/₀₅ i Henhold til
Lov af 24. Marts 1899.

det vestlige og sydlige Jylland, Fyn samt Lolland-Falster, hvor den i Loven aabnede Adgang til Oprettelse af Husmandsbrug er bleven forholdsvis lidt benyttet. Som anført er der oprettet Stats-huse i 569 af Landets Kommuner. I godt en Tredjedel af disse er der kun oprettet et Hus, i de tre Femtedele er der oprettet et eller to Huse, i en Tiendedel 8 Huse eller derover, medens det højeste Antal Huse, oprettede i en enkelt Kommune (i Randers Amt), viser sig at være 21.

3. *Besiddernes personlige Forhold.*

Som omtalt i de indledende Bemærkninger blev der paa de udsendte Skemaer medtaget forskellige Spørgsmaal vedrørende Stats-husmændenes personlige Forhold. Da Resultaterne for disse Spørgsmaals Vedkommende ere ganske overensstemmende fra Amt til Amt, meddeles de i det følgende kun summarisk for Landets to Hoveddele, Øerne og Jylland, samt for hele Landet under eet. I alt boede der paa de 1814 Ejendomme, hvorfra Skemaerne kom tilbage i udfyldt Stand, 9145 Personer, hvilket giver 5,04 Personer pr. Husstand. Anvendes dette Gennemsnitstal paa samtlige 1859 Husstande, kommer man til det Resultat, at det Antal Mennesker, for hvem Loven saaledes direkte har faaet Betydning, maa være ca. 9400.

Med Hensyn til Besiddernes Alder ved Overtagelsen af Huset giver nedenstaaende Tal Oplysning.

Af Besidderne vare ved Husets Overtagelse:

	mellem 25 og 30 Aar	mellem 30 og 40 Aar	mellem 40 og 50 Aar	50 Aar eller derover	uangiven Alder	I alt
Øerne	149	241	161	24	3	578
Jylland	346	517	306	54	13	1236
Hele Landet . . .	495	758	467	78	16	1814

Det ses af disse Tal, at, uden nogen nævneværdig Forskel mellem de to Hovedlandsdele, ca. 25 pCt. af Besidderne vare mellem 25 og 30 Aar, medens godt to Femtedele vare mellem 30 og 40 Aar, ca. en Fjerdedel mellem 40 og 50 og omtrent 4 pCt. 50 Aar eller derover — i alt var saaledes ca. en Fjerdedel under 30 Aar og tre Fjerdedele over 30 Aar paa det Tidspunkt, da de erhvervede Jord

i Henhold til Loven. Det fremgaar af Materialet, at Aldersgrænsen ned ad til er strengt overholdt, medens den noget mere elastisk fastsatte øvre Aldersgrænse — «som Regel ikke over 50 Aar gammel» — har medført, at en Del Personer over 50 Aar ere komne ind under Loven. — I nær Forbindelse med Erhververnes Aldersfordeling staar naturligvis deres ægteskabelige Stilling. Angaaende denne give efterfølgende Tal Oplysning.

Besiddernes ægteskabelige Stilling ved Husets Overtagelse:

	Giftede før Overtagelse af Huset	Giftede samme Aar	Ugifte	Uangivet	I alt
Øerne.....	505	58	12	3	578
Jylland.....	1111	72	42	11	1236
Hele Landet..	1616	130	54	14	1814

For 1616 af de 1814 Besiddere af Statshuse er det saaledes oplyst, at de vare giftede, før de kom i Besiddelse af Huset, medens kun 54 havde opført sig som ugifte. Hertil kommer endvidere 130, der bleve giftede samme Aar, som de havde erhvervet Ejendommen. Selv om nu disse 130 Personer sammen med de «uangivne» regnes til de ugifte, kommer man dog til det Resultat, at af dem, der vare komne i Betragtning i Løbet af de fem første Aar, hvori Loven havde virket, havde mindst de ni Tiendedele stiftet Familie, før de kom i Besiddelse af Huset.

Med Hensyn til Spørgsmaalet om Besiddernes Erhverv forud for Overtagelsen af Huset var der paa Skemaet særlig fremhævet de to Hovedkategorier, der i Følge Lovens § 2 have Adgang til at erhverve Jord i Henhold til dens Bestemmelser, nemlig de, der væsentlig leve af Landbrugsarbejde for andre mod Vederlag, enten som staaende i fast Tjenesteforhold eller som Daglejere. Ved Bearbejdelsen har man dernæst særlig udsondret dem, der have opgivet andre Erhverv end de to nævnte. Som det allerede efter det foran om Aldersfordeling og ægteskabelig Stilling anførte kunde ventes, tilhørte det langt overvejende Flertal af dem, der havde erhvervet Jord efter Loven, Landarbejderklassen i snævrere Forstand, Daglejerklassen og ikke Tyendeklassen, saaledes som det ogsaa nærmere fremgaar af omstaaende Oversigt. De fire Femtedele af Erhververne vare udgaaede fra Daglejerklassen, medens

kun ca. en Tiendedel havde angivet sig som staaende i fast Tjenesteforhold og mindre end en Tiendedel havde opgivet andre Erhverv.

Af Besidderne vare ved Husets Overtagelse:

	Daglejere	staaende i fast Tjenesteforhold	andet og uangivet Erhverv	I alt
Øerne	482	57	39	578
Jylland	983	145	108	1236
Hele Landet	1465	202	147	1814

Godt ni Tiendedele af dem, der havde erhvervet Jord i Henhold til Loven, maa saaledes antages udelukkende eller næsten udelukkende at have været beskæftigede med «Landbrugsarbejde mod Vederlag». Som de hyppigst forekommende andre Erhverv¹⁾ skal anføres:

Tækkemænd	20 Personer
Vejmænd	13 —
Træskomænd	12 —
Teglværksarbejdere...	12 —
Fiskere	11 —
Landpostbude	11 —
Skovarbejdere	7 —

Som Slutning paa dette Afsnit af Undersøgelsen anføres omstaaende Tabel 2, der indeholder en Oversigt over det Omfang, hvori Besidderne af Statshusene arbejde for andre. I denne Oversigt er for det første udsondret alle dem, der have opgivet «andre Erhverv», eller som overhovedet ikke have besvaret det herom rettede Spørgsmaal — i alt 198 af de 1814. Til Rest bliver saaledes Besvarelser fra 1616 Personer, hvoraf 1477 havde besvaret Spørgsmaalet, om de arbejdede for andre, med «Ja», og af disse havde atter 1338 givet Oplysning om det omtrentlige Antal Arbejdsdage for fremmede i Aarets Løb, medens 139 havde svaret, at de overhovedet ikke gik paa Arbejde hos fremmede. Med Hensyn til Begrebet «Arbejdsdag» skal blot bemærkes, at i alle

¹⁾ I den reviderede Lov (Lov af 22. April 1904 § 2) aabnes der udtrykkelig Adgang til Erhvervelse af Jord for «de med Landarbejderne i økonomisk Henseende ligestillede Landhaandværkere», naar de delvis ernære sig ved almindeligt Landbrugsarbejde. Som man ser, er denne Bestemmelse nærmest en Lovfæstelse af den ved Gennemførelsen af Loven af 1899 fulgte Praksis.

de Tilfælde, hvor vedkommende havde opgivet Brøkdeler af Arbejdsdage, ere disse omsatte til hele Arbejdsdage; saaledes er, for at nævne et forholdsvis hyppigt forekommende Tilfælde, «Mælkekørsel for Mejeri om Formiddagen» o. l. kun regnet som en halv Arbejdsdag. Da, som foran bemærket, alle de, der som Erhverv have opgivet andet Arbejde end det rent landbrugsmæssige, ere udsondrede af Oversigten, ville de i Tabellen anførte Tal formentlig være et nogenlunde rent Udtryk for, i hvilket Omfang Besidderne af de her omhandlede Ejendomme i Almindelighed ere henviste til at udnytte deres Arbejdskraft i det middelstore og store Landbrugs Tjeneste.

Tabel 2.

Ejen- dommenes Størrelse	Øerne					Jylland					Hele Landet				
	Antal Opgivelser	Arbejdsdage				Antal Opgivelser	Arbejdsdage				Antal Opgivelser	Arbejdsdage			
		Deraf arbejde for andre	Antal Opgivelser	Samlet Antal Arbejdsdage	Gsnrl. Antal Ar- bejdsdage pr. Brug		Deraf arbejde for andre	Antal Opgivelser	Samlet Antal Arbejdsdage	Gsnrl. Antal Ar- bejdsdage pr. Brug		Deraf arbejde for andre	Antal Opgivelser	Samlet Antal Arbejdsdage	Gsnrl. Antal Ar- bejdsdage pr. Brug
2—4 Tdr. Ld.	175	167	153	26369	172	153	144	121	23998	198	328	311	274	50367	184
4—6 — —	311	294	272	39421	145	438	408	367	57986	158	749	702	639	97407	152
6—8 — —	35	35	32	4270	134	261	232	211	31744	150	296	267	243	36014	148
8 og derover	8	7	7	700	100	235	190	175	22894	131	243	197	182	23594	130
Tils.	529	503	464	70760	153	1087	974	874	136622	156	1616	1477	1338	207382	155

I Gennemsnit for hele Landet faldt der efter det ovenstaaende 155 Arbejdsdage paa hver af de Besiddere, som havde givet Oplysning om Antallet af Landbrugs-Arbejdsdage for andre. Tallet er næsten ens for Øerne og for Jylland — henholdsvis 153 og 156 Dage. Der er en ret tydelig Forbindelse mellem Antallet af Arbejdsdage og Brugets Størrelse, saaledes at jo større Bruget er, desto mindre bliver det gennemsnitlige Antal Arbejdsdage¹⁾; inden for samme Størrelsesgruppe er Antallet af Arbejdsdage pr. Brug mindre paa Øerne end i Jylland. Stiller man Antallet af dem, der have

¹⁾ Jfr. de hermed stemmende Oplysninger i Statistiske Meddelelser 4. R. 8. Bd. I, Fæste-, Leje- og Tjenestehuse, S. 31 og 32.

opgivet, at de arbejde for andre, i Forhold til det samlede Antal Oplysninger, faar man følgende Procent-Tal for hver af de anførte Ejendomsgrupper: 2—4 Tdr. Ld., 4—6 Tdr. Ld. o. s. v.: 95 pCt., 94 pCt., 90 pCt. og 81 pCt. Procent-Tallet for dem, der have opgivet ikke at arbejde for andre, bliver altsaa fire Gange saa stort for Ejendomme med over 8 Tdr. Land som for Ejendomme med 2—4 Tdr. Land (ca. 19 pCt. mod ca. 5 pCt).

Angaaende Besiddernes mere personlige Forhold turde saaledes følgende være Udtryk for Resultatet af det forløbne Femaars Erfaringer: Det er den noget ældre, gifte Landarbejder, der fortrinsvis har søgt at erhverve Jord i Henhold til Loven af 24. Maj 1899, sjældnere yngre, ugifte Personer staaende i fast Tjenesteforhold. Ligesom det langt overvejende Antal Besiddere ere udgaaede fra Landarbejderklassen i snævrere Forstand, saaledes have de efter Erhvervelsen af deres Ejendomme væsentlig bevaret Karakteren af Landarbejdere, dog saaledes at denne synes mindre fremtrædende for Besiddere af de større Lodder end for Besiddere af de mindre.

4. *De oprettede Husmandsbrugs Størrelse, Værdi m. v.*

Der er i det foregaaende fremdraget nogle enkelte Træk til Belysning af Statshusmændenes mere personlige Forhold. I det følgende skal der i Korthed gives en Oversigt over forskellige Forhold vedrørende selve de Ejendomme, som de have erhvervet i Henhold til Loven angaaende Tilvejebringelsen af Jordlodder til Landarbejdere. Af de udsendte 1859 Skemaer er der indgaaet i alt 1814, og da Oplysningerne om Tilliggendet af Areal og Hartkorn ere indførte paa Skemaerne af Landbrugsministeriet (Matrikulkontoret), have alle de indkomne Besvarelser, hvad disse Spørgsmaal angaar, kunnet benyttes.

Som det fremgaar af Tabel 3 (S. 16—17) er det hele Jordtilliggende for disse 1814 Huse ca. 10400 Tdr. Land med i alt ca. 569 Tdr. Hartkorn. Tages der skønsmæssigt Hensyn til de manglende

45 Huse, kommer man til et samlet Areal paa ca. 10700 Tdr. Ld. — altsaa godt og vel en Kvadratmil Land — med ca. 580 Tdr. Hrtk. Af de 1814 Huse ligge de 578, knap en Tredjedel, paa Øerne; de havde et Tilliggende af 2488 Tdr. Ld. og 225 Tdr. Hrtk., d. v. s. ca. en Fjerdedel af de her omhandlede Husmandsbrugs samlede Areal og op mod to Femtedele af deres samlede Hartkorn; omvendt faldt paa Jylland, der har godt de to Tredjedele af Husene, over de tre Fjerdedele af Husenes tilliggende Jord og omtrent tre Femtedele af deres Hartkorn. Det fremgaar heraf, som det ogsaa maatte ventes, at Fordelingen af Husenes Areal og Hartkorn mellem de to Hovedlandsdele langt fra er proportional med Fordelingen af Antallet, idet Jylland har en relativt betydelig Del af Arealet, en relativt ringe Del af Hartkornet, medens det omvendte er Tilfældet med Øerne. Med Hensyn til det gennemsnitlige Tilliggende pr. Brug skal bemærkes følgende: det viser sig, at dette varierer ikke saa lidt; dette gælder navnlig, som naturligt er, med Hensyn til Arealet. For hele Landet kommer der 5,73 Tdr. Ld. og 0,31 Td. Hrtk. pr. Brug; for Øerne ere de tilsvarende Tal 4,31 Tdr. Ld. og 0,39 Td. Hrtk., for Jylland 6,40 Tdr. Ld. og 0,28 Td. Hrtk. Medens der for Øerne ikke findes særlig fremtrædende Forskelligheder i de her berørte Retninger, er den sædvanlige Tredeling af Jylland bibeholdt i Tabel 3, idet der mellem Halvøens tre Hoveddele viser sig ret betydelige Modsætninger. Mindst er det gennemsnitlige Jordtilliggende i de frugtbarere sydøstlige Egne, 5,99 Tdr. Ld., herfra stiger det en Ubetydelighed til 6,03 Tdr. Ld. i Gennemsnit for Halvøens tre nordlige Amter, medens man i det sydvestlige Jylland finder 7,22 Tdr. Ld. For Hartkornets Vedkommende er Bevægelsen den modsatte, idet dettes gennemsnitlige Beløb falder fra ca. en Tredjedel Tønde til ca. en Fjerdedel. De her fremhævede Gennemsnitstal for de forskellige Egne af Landet dække imidlertid over betydelig større Afvigelser mellem de enkelte Brug for Jordtilliggendets Vedkommende; dette ses klart ved en Betragtning af Husenes Gruppering efter de tilliggende Jordlodders Størrelse. Hovedmassen af de oprettede Brug falder ganske vist mellem Størrelsesgrænserne 4 og 6 Tdr. Ld.,

Tabel 3.

Ejendommenes Størrelse	Øerne						Jylland					
	Antal Ejendomme	Samlet Areal, Tdr. Lønd	Samlet Antal Tdr. Hartkorn	Antal Tdr. Lønd pr. Td. Hartkorn	Tdr. Lønd pr. Brug	Tdr. Hartkorn pr. Brug	Antal Ejendomme	Samlet Areal, Tdr. Lønd	Samlet Antal Tdr. Hartkorn	Antal Tdr. Lønd pr. Td. Hartkorn	Tdr. Lønd pr. Brug	Tdr. Hartkorn pr.
2—3 Tdr. Ld.	23	59,6	7,07	8,43	2,59	0,31	48	118,5	11,88	9,98	2,47	0,0
3—4 — —	167	566,4	62,93	9,00	3,39	0,38	134	468,3	36,48	12,84	3,50	0,0
4—5 — —	246	1037,9	98,72	10,51	4,22	0,40	241	1053,2	71,45	14,74	4,37	0,0
5—6 — —	95	495,5	38,83	12,76	5,22	0,41	255	1369,9	70,60	19,41	5,37	0,0
6—7 — —	28	174,5	10,68	16,34	6,28	0,38	164	1041,1	46,03	22,62	6,35	0,0
7—8 — —	11	82,4	4,26	19,34	7,49	0,39	130	946,2	34,11	27,74	7,28	0,0
8—12 — —	8	71,9	2,63	27,44	8,99	0,33	198	1920,1	55,65	34,51	9,70	0,0
12—16 — —	"	"	"	"	"	"	50	670,8	13,32	50,36	13,42	0,0
16 og derover	"	"	"	"	"	"	16	319,7	3,32	96,30	19,93	0,0
Tilsammen	578	2488,2	225,11	11,05	4,31	0,39	1236	7907,8	342,84	23,07	6,40	0,0
	Det sydvestlige Jylland *)						Det nordlige Jylland *)					
	Antal Ejendomme	Samlet Areal, Tdr. Lønd	Samlet Antal Tdr. Hartkorn	Antal Tdr. Lønd pr. Td. Hartkorn	Tdr. Lønd pr. Brug	Tdr. Hartkorn pr. Brug	Antal Ejendomme	Samlet Areal, Tdr. Lønd	Samlet Antal Tdr. Hartkorn	Antal Tdr. Lønd pr. Td. Hartkorn	Tdr. Lønd pr. Brug	Tdr. Hartkorn pr.
2—3 Tdr. Ld.	36	87,3	9,42	9,27	2,43	0,26	6	16,2	1,05	15,43	2,70	0,0
3—4 — —	61	211,9	18,30	11,58	3,47	0,30	41	145,2	10,88	13,35	3,54	0,0
4—5 — —	111	483,4	35,86	13,48	4,36	0,32	52	230,3	13,78	16,71	4,43	0,0
5—6 — —	104	555,4	34,37	16,16	5,34	0,33	74	395,6	18,60	21,27	5,35	0,0
6—7 — —	77	488,1	26,83	18,19	6,34	0,35	35	223,2	8,39	26,60	6,38	0,0
7—8 — —	46	327,4	15,23	21,50	7,12	0,33	35	259,5	9,58	27,09	7,42	0,0
8—12 — —	74	689,3	25,02	27,55	9,32	0,34	50	450,3	13,16	34,22	9,01	0,0
12—16 — —	21	279,0	7,94	35,14	13,29	0,38	7	89,6	1,76	50,91	12,30	0,0
16 og derover	4	74,3	1,15	64,61	18,58	0,29	"	"	"	"	"	"
Tilsammen	534	3196,1	174,12	18,36	5,99	0,33	300	1809,9	77,20	23,44	6,03	0,0

*) Til det sydøstlige Jylland er henregnet Vejle, Aarhus og Randers Amter, til det nordlige Aalborg, Viborg, Ringkøbing og Ribe Amter.

dog saaledes, at Maksimum af Antallet falder lidt højere oppe i Jylland end paa Øerne. I Lovens § 4 bestemmes det, at Jordlodderne skulle have en Størrelse af $3\frac{1}{2}$ à 5 Tdr. Ld. Mid-
deljord, dog maa de ikke være under 2 Tdr. Ld. geometrisk Maal og ikke over 8 Tdr. Ld. geometrisk Maal — undtagen i Landets
magrere Egne. Det fremgaar af Materialet, at den skarpere fast-

Hele Landet

Antal Ejendomme	Samlet Areal, Tdr. Land	Samlet Antal Tdr. Hartkorn	Antal Tdr. Land pr. Td. Hartkorn	Tdr. Land pr. Brug	Tdr. Hartkorn pr. Brug
71	178,1	18,95	9,40	2,51	0,27
301	1034,7	99,41	10,41	3,44	0,33
487	2091,1	170,17	12,29	4,29	0,35
350	1865,4	109,48	17,05	5,33	0,31
192	1215,6	56,71	21,44	6,33	0,30
141	1028,6	38,37	26,81	7,30	0,27
206	1992,0	58,27	34,19	9,67	0,28
50	670,8	13,32	50,36	13,42	0,27
16	319,7	3,32	96,30	19,98	0,21
1814	10396,0	567,95	18,30	5,73	0,31

Det sydvestlige Jylland *)

Antal Ejendomme	Samlet Areal, Tdr. Land	Samlet Antal Tdr. Hartkorn	Antal Tdr. Land pr. Td. Hartkorn	Tdr. Land pr. Brug	Tdr. Hartkorn pr. Brug
6	15,0	1,41	10,64	2,50	0,24
32	111,2	7,30	15,23	3,48	0,23
78	339,5	21,81	15,57	4,35	0,28
77	418,9	17,63	23,76	5,44	0,23
52	329,8	10,81	30,51	6,34	0,21
49	359,3	9,30	38,64	7,33	0,19
74	780,5	17,47	44,68	10,55	0,24
22	302,2	3,62	83,48	13,74	0,16
12	245,4	2,17	113,09	20,45	0,18
402	2901,8	91,52	31,71	7,22	0,23

Hjørring og Thisted Amter, til det sydvestlige

satte Grænse nedad til er bleven strengt overholdt under Lovens Gennemførelse i Praksis. Tabellens Tal for de større Lodder tør ogsaa siges at stemme meget godt med Lovens mere elastisk fastsatte Maksimumsgrænse for Jordloddernes Størrelse. Der findes ganske vist i alt 272 Ejendomme paa over 8 Tdr. Ld. geom. Maal, men deraf falde kun de 8 paa Øerne, med et Gennemsnit af 8,99 Tdr. Ld. pr. Brug, medens Resten, de 264, omtrent en Femtedel af Lodderne i Jylland, falder over denne Grænse. Ganske vist træffer man i det sydvestlige Jylland 12 Brug paa over 20 Tdr. Ld. i Gennemsnit, men det fremgaar ogsaa af Oversigten, at der i denne Gruppe maa regnes med ikke saa lidt over 100 Tdr. Ld. pr. Tønde Hartkorn. I det gennemsnitlige Hartkornstilliggende for de forskellige Størrelsesgrupper er der ikke nogen bestemt udpræget Bevægelse, hvad der, ideelt set, heller ikke burde være. Denne Bemærkning gælder derimod ikke, hvad den selvfølgelig heller ikke gerne skulde, med Hensyn til Forholdet mellem Arealet og Hartkornet. Overalt er der en udpræget Sammenhæng mellem Loddernes Størrelse og deres Kvalitet, idet denne, udtrykt

gennem Antallet af Tdr. Ld. pr. Td. Hrtk., viser sig at blive ringere, eftersom Lodderne blive større.

Det ligger nær i Forbindelse med Undersøgelsen af Loddernes Størrelse ogsaa at fæste Blikket paa Beskaffenheden, Kvaliteten af de udlagte Lodder. Redegørelsen for denne Side af Materialet frembyder imidlertid, bortset fra de almindelige Mangler ved Hart-

kornet som Kvalitetsmaal, særlige Vanskeligheder, saavel paa Grund af det lidet omfattende Materiale, som navnlig paa Grund af de oprettede Husmandsbrugs ulige Fordeling i Landets forskellige Egne, idet derved en bestemt Egns gennemgaaende naturlige Beskaffenhed let kommer til at paavirke Gennemsnitsresultaterne ensidig stærkt.

I nedenstaaende Tabel 4 er givet en Oversigt over Hovedresultaterne af denne Side af Undersøgelsen. Det gennemsnitlige

Tabel 4.

Landsdele	Gennemsnitligt Antal Tdr. Land pr. Td. Hartkorn						for hele Lands- delen
	for Gaarde		for Huse				
	Gaarde i alt	Gaarde mellem 18 og 216 Tdr. Ld.	Huse i alt	Huse under 1 Td. Ld.	Huse mellem 3 og 18 Tdr. Ld.	Stats- huse	
Sjælland	10,9	10,0	14,1	9,6	13,5	11,3	11,2
Bornholm	10,9	10,0	19,5	18,7	17,1	10,1	11,7
Lolland-Falster	9,7	8,8	10,6	8,7	11,1	9,3	9,8
Fyn	10,3	9,8	11,4	9,8	11,5	10,8	10,4
Øerne ...	10,6	9,8	13,0	9,7	12,7	11,1	10,9
Det sydøstlige Jylland.	15,8	14,8	37,4	14,4	20,4	18,3	18,1
Det nordlige Jylland...	23,7	21,5	46,6	20,1	31,5	23,4	27,1
Det sydvestlige Jylland	29,1	25,7	72,9	21,6	33,0	31,7	36,1
Jylland...	21,8	19,8	53,1	17,3	27,6	22,8	26,6
Hele Landet	15,5	14,3	34,7	11,6	19,6	18,3	18,0

Antal Tdr. Ld. pr. Td. Hartkorn er udregnet landsdelsvis for Gaarde, Huse og i Gennemsnit for alle Ejendomme i hver af de paagældende Landsdele. Inden for Gaardenes Klasse er igen skelnet mellem Gennemsnittet for alle Gaarde, hvilket som sædvanlig vil sige: Ejendomme paa mindst een Tønde Hartkorn, og Gaarde mellem 18 og 216 Tdr. Ld. — den Ejendomsgruppe, hvorfra Hovedmassen af Lodderne formentlig maa antages at være udlagt¹⁾.

¹⁾ Det viste sig nemlig, at for 1680 Loddere Vedkommende vare de 152 udskilte fra Jord i «offentligt Eje», medens 86, næsten udelukkende i

Inden for Husenes Klasse er det gsntl. Antal Tdr. Land pr. Td. Hrtk. angivet for «Huse i alt», for de helt smaa Huse paa under 1 Tønde Land, og for Husgruppen paa 3—18 Tdr. Ld. — den Ejendomsgruppe, hvorpaa det overvejende Antal af de i Henhold til Loven af 24. Marts 1899 oprettede Husmandsbrug falder — samt endelig for selve Statshusene. Det vil ses, at der med delvis Undtagelse af Bornholm, som jo i Henseende til Jordbunds-, Bebyggelses- og Skyldsætningsforhold indtager en Særstilling, er en for alle Landsdele fælles Bevægelse i Oversigtens Tal. Denne Bevægelse kan kort angives saaledes: fra «Gaarde i alt» med — for hele Landet — 15,5 Tdr. Ld. pr. Td. Hrtk. falder Gennemsnitsantallet af Tdr. Ld. pr. Td. Hrtk. for Gaarde mellem 18 og 216 Tdr. Ld. til 14,3. Herfra finder man en stærk Stigning, til 34,7 Tdr. Ld. pr. Td. Hrtk., som det fælles Gennemsnit for alle Huse. Paafaldende lavt, 11,6, er det tilsvarende Tal for de helt smaa Huse med et Jordtilliggende paa under 1 Tønde Land. Denne samme Bevægelse findes i de enkelte Dele af Landet, som Tabellen omfatter. I ingen af Landsdelene ere lokale Særforhold saa stærke eller saa almindelige, at de formaa at bryde denne Regel for Sammenhængen mellem Ejendommenes Størrelse og den tilliggende Jords gennemsnitlige Beskaffenhed: den daarligste Jord findes hos Husene betragtet som samlet Gruppe, den bedste hos de helt smaa Huse; derefter følger Ejendomsgruppen mellem 18 og 216 Tdr. Ld., i Forhold til hvilken Gennemsnittet for «Gaarde i alt» igen viser et noget højere gennemsnitligt Antal Tdr. Ld. pr. Td. Hrtk. Disse Tal ere kun det simple statistiske Udtryk for Gangen i Landets Bebyggelse og Omfordelingen af Landets Jord i Løbet af det 19de Aarhundrede. De helt smaa Huse, Huse med det mindste Jord-

Jylland, vare udskilte fra Hovedgaarde; de resterende 1442 af de Lodder, for hvilke der forelaa Oplysninger i denne Retning, maa saaledes antages at være udparcellerede fra almindelig Bondejord. Det skal blot bemærkes, at den her gjorte Adskillelse ikke er strengt logisk, idet Jord i «offentligt Eje» og «Hovedgaardsjord» ikke udelukke hinanden, men dette er uden praktisk Betydning i denne Sammenhæng. Nogle Huse udlagte fra Nordruplund under Sorø Akademi er her regnet til Jord i offentligt Eje. Et hyppigt forekommende Tilfælde af offentlig Jords Udlæggelse til Statshuse synes at være dette, at disse oprettes paa gamle Skolelodder.

tilliggende, skrive sig enten fra ældre Tider og laa i Landsbyerne med en Plet Jord ved, eller de rykkede ind paa de udflyttede Gaardes Pladser, eller de ere endelig af helt moderne Oprindelse som i mange «bymæssige Bebyggelser», der jo oftest samle sig om den gamle Landsby som den oprindelige Kærne. I alle disse Tilfælde bliver den naturlige Følge, at denne Ejendomsgruppe med det helt ringe Jordtilliggende samler sig paa den relativt gode Jord og kommer til at træde frem med et paafaldende lavt Antal Tdr. Ld. pr. Td. Hrtk. Men denne Gruppe af Huse repræsenterer ikke det typiske Forhold. Dette giver sig til Kende gennem Tallene i Rubrikken «Huse i alt» saavel som i Tallene under Rubrikken «Huse med 3 til 18 Tdr. Ld.» Gennem den jordbesiddende Husmandsstands Udvikling i det 19de Aarhundrede er Landets relativt daarlige Jorder efterhaanden skilte fra Gaardene, Bøndergaardene — i mindre Grad fra de store og største Gaarde —, medens disse væsentlig have beholdt den nærmere ved Byerne liggende gamle Kulturjord tilbage.¹⁾ Hvad nu specielt Statshusene angaar, ses det, at det gennemsnitlige Antal Tdr. Ld. pr. Td. Hrtk. ligger betydelig over de tilsvarende Tal for de helt smaa Huse, medens det paa den anden Side er ikke saa lidt lavere end for Husene i Almindelighed. Det er gennemgaaende lidt højere end Gennemsnitstallet for Gaardene, specielt højere end for Gaardene mellem 18 og 216 Tdr. Ld., men paa den anden Side lavere end det tilsvarende Tal for Huse i Gruppen mellem 3 og 18 Tdr. Ld. Det kan altsaa med de i Begyndelsen af disse Bemærkninger gjorte Forbehold fremhæves som Resultat af det forløbne Femaars Praksis, at Jordlodderne til de i Henhold til Loven af 24. Marts 1899 oprettede Husmandsbrug gennemgaaende maa antages at være bedre end Jorden inden for den Ejendomsgruppe, hvortil de høre, men som Regel noget ringere end Jorden inden for

¹⁾ Dette fremgaar ogsaa klart nok af de paa Foranledning af Det kgl. d. Landhusholdningsselskab i første Halvdel af det forrige Aarhundrede udgivne «Bidrag til Kundskab om de danske Provinsers nærværende Tilstand i økonomisk Henseende». I Virkeligheden findes Teksten til Tabellen S. 18 allerede for en væsentlig Del i disse Amtsbeskrivelser.

den Ejendomsgruppe, hvorfra de hovedsagelig maa antages at være udlagte. Den naturligste Forstaaelse og Fortolkning af de her paapegede Ejendommeligheder er nu formentlig denne: i Tallene for Statshusene at se det statistiske Udtryk for en fortsat Bevægelse af samme Natur som den ovenfor skitserede i Forbindelse med den Omstændighed, at selv om Overdragelsen af de under Statshusene hørende Lodder sker gennem frit Køb og Salg, ikke ved Ekspropriation, finder dette dog Sted under en vis i Henhold til Loven øvet Kontrol fra det offentliges Side.

Til Spørgsmaalet om de udlagte Lodders Størrelse og Beskaffenhed knytter sig naturligt Spørgsmaalet om den Pris, der er betalt for Jorden. Om dette i Forbindelse med forskellige andre Forhold giver omstaaende Tabel 5 Oplysning. Den omfatter i alt 1623 Huse, idet man har ladet alle de Skemaer udgaa, hvor et af de her omhandlede Spørgsmaal var ubesvaret. Oplysningerne ere derfor sammenhørende i den Forstand, at de alle referere sig til de samme Ejendomme.

Den gennemsnitlige Vurdering ved Optagelsen af Statslaanet viser sig for hele Landet at være en Ubetydelighed over de 4000 Kr., der er fastsat som den normale Maksimumsgrænse for Værdien (jfr. Loven af 1899 § 7); for Jylland er Beløbet lidt under, for Øerne et Par Hundrede Kroner over de 4000 Kr. For Fyns Vedkommende er den gennemsnitlige Vurderingssum 1000 Kr. højere end det som normalt ansatte Maksimum. Dette sidste høje Tal synes imidlertid naturlig forklaret, naar det sammenholdes med Vurderingerne til Ejendomsskyld¹⁾ for Ejendomme af omtrent samme Størrelse i disse Egne. Hovedmassen af Statshusene paa Fyn ligger nemlig i Svendborg Amt, og netop her træffer man den højeste gennemsnitlige Vurdering til Ejendomsskyld pr. Brug

¹⁾ Det maa dog erindres, at Vurderingen til Ejendomsskyld ikke omfatter Besætning og Inventar. I øvrigt tør den Mulighed ikke betragtes som helt udelukket, at selv om de to Vurderinger (i Anledning af Statslaanet og til Ejendomsskyld) ere foretagne af forskellige Personer, ligge de for mange Ejendommers Vedkommende saa nær op ad hinanden i Tid, at de maaske ikke i alle Tilfælde tør betragtes som helt uafhængige af hinanden.

Tabel 5.

Landsdele	Antal Ejendomme	Samlet Areal	Samlet Hartkorn	Samlet Jordpris (uden Bygninger)	Ny-Bygningernes Pris	Samlet Vurderingssum (ved Laanets Optagelse)	Statslaanenes samlede Beløb
Sjælland	415	1813,8	160,10	908127	794868	1,681291	1,410200
Bornholm	25	105,9	10,51	56485	50446	102850	88337
Lolland-Falster	27	89,2	9,46	58587	52555	107800	95973
Fyn	73	316,3	29,48	183110	149568	365422	305708
Øerne...	540	2325,2	209,55	1,206309	1,047437	2,257363	1,900218
Det sydøstlige Jylland ..	444	2627,7	143,22	906944	777017	1,764251	1,566745
Det nordlige Jylland	275	1654,3	71,57	548612	495513	1,073341	957838
Det sydvestlige Jylland ..	364	2595,3	82,96	685812	651303	1,431607	1,275726
Jylland ...	1083	6877,3	297,75	2,141368	1,923833	4,269199	3,800309
Hele Landet	1623	9202,5	507,30	3,347677	2,971270	6,526562	5,700527

i de Ejendomsgrupper, inden for hvilke Statshusene falde — ligesom Landejendommene i det hele taget i disse Egne staa i meget høje Priser. I nysnævnte Paragraf tilføjes det udtrykkelig, at hvor Egnens Jordpriser ere særlig høje, kan Ejendommens Pris overstige 4000 Kr., og denne Betingelse synes i Følge det foregaaende netop ogsaa i Almindelighed at være til Stede paa Fyn.

I Tilknytning til, hvad der foran (Side 17) meddeltes angaaende Sammenhængen mellem de udlagte Lodders Størrelse og Kvalitet, skal anføres nedenstaaende Tal, der vise det samme

Loddernes Størrelse	Jordprisen pr. Td. Ld.		
	Øerne Kr.	Jylland Kr.	Hele Landet Kr.
2—3 Tdr. Ld.	774	689	718
3—4 —	638	564	605
4—5 —	539	472	507
5—6 —	436	374	392
6—7 —	375	317	326
7—8 —	300	274	276
8—12 —	254	198	200
12—16 —	—	139	139
16 og derover	—	83	83

Bygningernes samlede Assurance	Samlet Vurdering til Ejendomskyld	Jordpris pr. Td. Ld.	Jordpris pr. Td. Hrtk.	Vurderingssum pr. Brug (ved Laanets Optagelse)	Vurdering til Ejendomskyld pr. Brug	Statens Prioritet i pCt. af Vurderingssummen
Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	pCt.
1,074694	1,728000	501	5672	4051	4164	83,88
65103	10400	533	5374	4114	4160	85,89
80027	111080	657	6193	3993	4114	89,00
223908	348200	579	6211	5006	4770	83,77
1,443732	2,197680	519	5757	4180	4070	84,20
1,139241	1,736095	345	6633	3974	3910	88,81
681433	1,067620	332	7665	3903	3882	89,24
879661	1,393085	264	8267	3933	3827	89,11
2,700335	4,196800	311	7192	3942	3875	89,02
4,144067	6,394480	364	6599	4021	3940	87,35

Forhold, saaledes som dette paa en karakteristisk Maade giver sig Udtryk i Priserne. Tallene angive den rene Jordpris pr. Td. Ld. for Lodderne inddelte efter Størrelse. Da Bevægelsen er ganske den samme fra Egn til Egn, meddeles kun de summariske Tal for Øerne, Jylland og hele Landet.

De i Tabel 5 anførte Data referere sig kun til 1623 af de 1859 Statshuse, der ere oprettede i Finansaarene 19⁰⁰/₀₁—19⁰⁴/₀₅. En fuldstændig Opgørelse over de i hvert

Finansaar oprettede Brug og de udlaante Beløb, delt efter Amtsraadskredse, er givet i omstaaende Tabel 6 (S. 24).

Det fremgaar af Tabellen, at det samlede, af Staten udlaante Beløb for de i Femaaret oprettede Huse beløber sig til 6,53 Mill. Kr., hvoraf godt en Tredjedel har fundet Anvendelse paa Øerne og de to Tredjedele i Jylland, og her indenfor igen halvanden Million alene i Randers Amt. Gennemgaaende har det udlaante Beløb været stigende fra Aar til Aar uden dog at være naaet op til de to Million Kr., som er det i Loven fastsatte gennemsnitlige aarlige Beløb.

For de 1623 Ejendomme, som Tabel 5 omfatter, finder man, at for hele Landet udgjorde Statens Udlaan godt 87 pCt. af Vurderingerne ved Husenes Oprettelse; denne pCt. synes gennemgaaende lidt højere i Jylland end paa Øerne, nemlig henholdsvis 89 og 84 pCt., medens 90 pCt. af Vurderingssummen som bekendt er Grænsen for Udlaanets Størrelse. Som Helhed kan det altsaa siges, at saavel Vurderingerne som Statens Udlaan

Tabel 6. Husmandsbrug oprettede i Henhold til Lov af

	1/4 1900— 31/3 1901		1/4 1901— 31/3 1902		1/4 1902— 31/3 1903		1/4 1903— 31/3 1904	
	Antal Brug	Statskassens Udlaan	Antal Brug	Statskassens Udlaan	Antal Brug	Statskassens Udlaan	Antal Brug	Statskassens Udlaan
		Kr.		Kr.		Kr.		Kr.
Københavns Amdsraadskr.	"	"	1	3600	"	"	"	"
Roskilde —	4	12222	1	3345	2	6834	14	46415
Frederiksborg Amt	6	21200	7	24159	14	48141	17	58430
Holbæk —	6	20800	13	45700	26	89500	42	145680
Sorø —	10	32895	13	45683	29	101579	27	92772
Præstø —	20	66497	24	80768	25	80719	29	96053
Bornholms —	5	16132	6	21600	4	14190	7	24105
Maribo —	3	10350	5	18040	6	21765	15	53740
Svendborg —	2	8900	6	24700	5	20300	11	44850
Odense Amdsraadskr.	3	10800	2	7868	"	"	8	31500
Assens —	"	"	1	4000	1	3870	3	11250
Øerne...	59	199796	79	279463	112	386898	173	604795
Vejle Amt	1	3510	4	14400	"	"	7	25200
Skanderborg Amdsraadskr.	1	3600	6	21000	12	43176	23	81986
Aarhus —	4	13403	2	7200	8	28620	19	66950
Randers Amt	35	125221	52	180132	107	375992	131	467114
Aalborg —	21	69070	24	81490	26	88410	36	126532
Hjørring —	20	68200	11	37435	11	39380	18	62748
Thisted —	8	25500	13	48051	15	54117	15	54000
Viborg —	26	87330	22	74250	30	101960	65	230050
Ringkøbing —	23	79990	29	100033	39	134976	52	182651
Ribe —	11	38150	5	17050	7	25100	12	43100
Jylland...	150	513974	168	581041	255	891731	378	1,340331
Hele Landet...	209	713770	247	860504	367	1,278629	551	1,945126

gennemsnitlig ligge nær ved de i Loven foreskrevne Maksimumsgrænser. Hvor vidt og i hvilket Omfang Besidderne af Statshusene ved Siden af Statens Prioritet i deres Ejendomme tillige har personlig Gæld, er et Spørgsmaal, Bureauet ikke har ment at burde drage ind under Undersøgelsen, og Materialet indeholdt derfor heller ikke Oplysninger i denne Retning — bortset fra enkelte helt spredte Bemærkninger, som ikke har kunnet gøres til Genstand for en almindelig statistisk Bearbejdelse.

I Tilknytning til de foregaaende Bemærkninger om Statens

24. Marts 1899.

Tabel 7.

$\frac{1}{4}$ 1904— $\frac{31}{8}$ 1905		I alt i Aarene 19 ⁰⁰ / ₀₁ —19 ⁰⁴ / ₀₅		Antal Ejerskifter				
Antal Brug	Statskassens Udlaan	Antal Brug	Statskassens Udlaan	Landsdele	Ved Salg i fri Handel	Ved Tvangsauktion		
						Antal	Statens Tab	
							Kapital	Rente
	Kr.		Kr.		Antal	Kr.	Kr.	
2	6939	3	10539	Øerne...	30	"	"	
14	45976	35	114792					
13	45785	57	197715	Sydøstlige Jylland	28	3	1860	
36	123474	123	425154	Nordlige —	11	"	"	
19	66603	98	339532	Sydvestlige —	16	1	2000	
26	88272	124	412309					
8	29330	30	105357	Jylland...	55	4	3860	
8	28508	37	132403				560	
16	73500	40	172250	Hele Landet...	85	4	3860	
16	68440	29	118608				560	
5	18777	10	37897					
163	595604	586	2,066556					
9	32364	21	75474					
22	76065	64	225827					
14	49471	47	165644					
96	334060	421	1,482519					
47	165825	154	531327					
19	66840	79	274603					
18	65450	69	247118					
44	157070	187	650660					
43	153515	186	651165					
10	35940	45	159340					
322	1,136600	1273	4,463677					
485	1,732204	1859	6,530233					

samlede Udlaan skal endelig anføres ovenstaaende Oversigt — omfattende samtlige 1859 Ejendomme —, der viser Antallet af Ejerskifter ved frit Salg og Tvangssalg (jfr. de indledende Bemærkninger Side 5). Tallene i de to sidste Rubrikker angive Statskassens Tab, saavel Kapitaltabet som Rentetabet, og saaledes i det hele taget det Omfang, hvori Statskassens Risiko i Femaaret 19⁰⁰/₀₁—⁰⁴/₀₅ har vist sig at blive endelig effektiv. Som man ser, udgør det samlede Tab kun 4—5000 Kr. I øvrigt er jo Laanet (jfr. Lovens

§ 10) givet afdragsfrit de første fem Aar.

Til Slutning skal endnu oplyses, at for 1616 Brugs Vedkommende var Huset beliggende ved eller paa selve Lodden, medens dette ikke var Tilfældet med 190 Brug. For Resten, 8 af de 1814, var Forholdet uoplyst. Det fremgik af Materialet, at der blandt disse 190 Brug fandtes forholdsvis mange, hvis Besiddere havde Hus i Forvejen, og som saaledes havde benyttet den i Loven aabnede Adgang til at erhverve Jord til deres Huse. Denne Bestemmelse er i det hele taget benyttet i ikke ringe Udstrækning,

idet, som det synes, op imod en Fjerdedel af samtlige de 1805 Besiddere, som havde besvaret det herhen hørende Spørgsmaal, havde haft Hus selv, før de erhvervede Lodden.

5. *Kreaturhold. Trækraft. Deltagelse i Andelsvirksomhed.*

De i det foregaaende omhandlede Spørgsmaal ere i det væsentlige saadanne, som staa i Forbindelse med Lovens positive Forskrifter og Bestemmelser. I det følgende skal meddeles nogle Oplysninger, som — om de end falde uden for Rammen af Spørgsmaalet om, hvorledes Loven af 1899 er gennemført i Praksis — formentlig frembyde en ikke ringe Interesse, nemlig Oplysninger om Kreaturholdets Størrelse paa de oprettede Husmandsbrug, om Tilvejebringelse af Trækraften til Loddernes Drift og om Besiddernes Deltagelse i Landbrugets almindelige Andelsbevægelse.

Angaaende det første af disse Punkter indeholder omstaaende Tabel 8 et Sammendrag af de indkomne brugbare Oplysninger. Oversigten omfatter 1517 Ejendomme med deres Tilliggende af Areal og Hartkorn, Besætningens absolute Størrelse, samt dens gennemsnitlige Størrelse pr. Brug.

Ifølge disse Oplysninger var den gennemsnitlige Besætning pr. Brug for hele Landet under eet 0,4 Heste, 3 Stykker Hornkvæg, mellem 3 og 4 Svin, 0,5 Faar og 25 Høns. Nogen større Forskel synes der ikke at være mellem de to Hovedlandsdele; paa Statshusene paa Øerne er Svinebesætningen gennemsnitlig noget større end i Jylland, medens omvendt Holdet af Hornkvæg synes at være lidt større her. Der er ikke nogen fremtrædende Stigning i Besætningens Størrelse set i Forhold til Ejendommens Størrelse, undtagen for Hestenes Vedkommende; netop dette er maaske et medvirkende Moment til, at en saadan Tendens gør sig mindre gældende for det øvrige Husdyrhold.

Det ligger nær at spørge, om Husdyrholdet paa de her omtalte Smaabrug relativt set kan siges at være tilfredsstillende, i det mindste hvad Antallet af Dyr angaar — Kvaliteten lader sig efter de foreliggende Oplysninger ikke drage med ind i Under-

Tabel 8.

	Antal Opgivelser	Samlet Areal	Samlet Hartkorn	Kreaturholdets samlede Størrelse ¹⁾					Gsnrl. Kreaturhold pr. Brug					
				Heste	Køer, Kvier og Kalve	Svin og Grise	Faar og Lam	Høns og Kyllinger	Heste	Hornkvæg	Svin	Faar	Høns	
Øerne	2—4 Tdr. Ld.	148	494,3	54,59	29	391	629	16	4534	0,2	2,6	4,3	0,1	31
	4—6 —	271	1230,4	111,62	113	779	1268	42	9488	0,4	2,9	4,7	0,2	35
	6—8 —	29	192,8	11,15	16	97	119	—	873	0,6	3,3	4,1	—	30
	8 og derover	7	63,4	2,28	4	20	23	7	187	0,6	2,9	3,3	1,0	27
	Tilsammen ..	455	1980,9	179,64	162	1287	2039	65	15082	0,4	2,8	4,5	0,1	33
Jylland	2—4 Tdr. Ld.	149	497,0	41,09	45	441	505	53	3556	0,3	3,0	3,4	0,4	24
	4—6 —	424	2094,8	125,48	129	1303	1272	143	8859	0,3	3,1	3,0	0,3	21
	6—8 —	260	1755,8	69,74	125	855	800	154	5804	0,5	3,3	3,1	0,6	22
	8 og derover	229	2539,0	61,97	181	828	735	307	5026	0,8	3,6	3,2	1,3	22
	Tilsammen ..	1062	6886,6	298,28	480	3427	3312	657	23245	0,5	3,2	3,1	0,6	22
Hele Landet	2—4 Tdr. Ld.	297	991,3	95,68	74	832	1134	69	8090	0,2	2,8	3,8	0,2	27
	4—6 —	695	3325,2	237,10	242	2082	2540	185	18347	0,3	3,0	3,7	0,3	26
	6—8 —	289	1948,6	80,89	141	952	919	154	6677	0,5	3,3	3,3	0,5	23
	8 og derover	236	2602,4	64,25	185	848	758	314	5213	0,8	3,6	3,2	1,3	22
	Tilsammen ..	1517	8867,5	477,92	642	4714	5351	722	38327	0,4	3,1	3,5	0,5	25

¹⁾ Foruden de i Tabellen opførte Dyr fandtes 6 Stude og 22 Geder.

søgelsen. Til Belysning heraf har man for det første sammenstillet Kreaturholdet pr. 100 Tdr. Hrtk. paa Statshuse og for hele Landet som Gennemsnit, saaledes som Forholdet stillede sig ved Kreaturtællingen 1903.

Kreaturhold pr. 100 Tdr. Hartkorn:

	Øerne		Jylland		Hele Landet	
	Statshuse 1905	Gsnrl. for hele Landet 1903	Statshuse 1905	Gsnrl. for hele Landet 1903	Statshuse 1905	Gsnrl. for hele Landet 1903
Heste	90	100	161	149	134	127
Hornkvæg	715	369	1149	628	986	481
Svin	1133	359	1110	412	1120	381
Faar	36	91	220	405	151	229
Høns	8379	3047	7793	2780	8020	3021

Sammenlignet med Gennemsnittet for hele Landet er saaledes Kreaturholdet pr. 100 Tdr. Hrtk. for Statshusene rent numerisk set

langt intensivere, ogsaa bortset fra den eventuelle Forøgelse, der har fundet Sted i Landets samlede Kreaturbestand mellem 1903 og 1905, thi den kan selvfølgelig ikke have været saa stor, at den kan veje noget betydeligt i denne Sammenhæng. Det fremgaar af Tallene, at denne større Intensitet falder paa Hornkvæget, Svinene og Hønsene, medens Hesteholdet ikke afviger meget fra det normale, og Faareholdet er langt mindre end for Landbruget i det hele taget. Paa en noget anden Maade finder det samme Forhold Udtryk i hosstaaende Tal, der angive de enkelte større Husdyrs procentvise Fordeling.

De større Husdyrs procentvise Fordeling:

	paa Statshuse	i hele Landet
	1905	1903
	pCt.	pCt.
Heste	5,6	10,4
Hornkvæg	41,3	39,5
Svin	46,8	31,3
Faar	6,3	18,8
	100	100

Paa Statshusene udgør Hornkvæget og Svinene — under de Forhold, hvorunder Landbruget for Tiden arbejder, den i snævrere Forstand produktive Del af Kreaturbestanden — en større procentvis Andel end for samtlige Landbrug, medens Heste og Faar er relativt mindre stærkt repræsenterede. Det kan saaledes siges, at Besætningerne paa Statshusene ere betydelig intensivere end i Landbruget som Helhed; den har en højere produktiv Sammensætning end den, man finder for Landets samlede Kreaturbestand i 1903.

Imidlertid er det strengt taget ikke korrekt at sammenstille Besætningen paa smaa Brug som Statshusene med Besætningen paa samtlige Ejendomme under eet. Det maa jo nemlig erindres, at Besætningen paa Smaabrug i det hele taget normalt er betydelig intensivere end paa de middelstore og store Brug. Naar man ikke desto mindre har foretaget den anførte Sammenligning, ligger det i, at Kreaturtællingen 1903 er den, der ligger Tidspunktet for nærværende Undersøgelse nærmest. Men en Undersøgelse af For-

holdet mellem Jordbrugenes Størrelse og Kreaturbestandens Intensitet foretoges ikke i 1903. En Sammenligning mellem Statshusenes Kreaturbestand og Kreaturholdet paa en nogenlunde tilsvarende Gruppe af Ejendomme i 1903 er derfor ikke umiddelbart mulig. Nedenfor er forsøgt en Sammenligning med Forholdet, som det i 1898 var for Ejendomsgruppen mellem 2—4 Skpr. Hartkorn, dels som det den Gang faktisk var (Tallene i anden Kolonne), dels som Forholdet vilde have stillet sig i 1903, dersom de for de forskellige Landsdele og Kreaturer fundne Tilvækstprocenter i Aarene 1898—1903 havde været de samme for alle Ejendomsgrupper (Tallene i tredje Kolonne).

Kreaturhold pr. 100 Tdr. Hartkorn:

	Øerne			Jylland			Hele Landet		
	Statshuse 1905	Huse mel- lem 2—4	Huse mel- lem 2—4	Statshuse 1905	Huse mel- lem 2—4	Huse mel- lem 2—4	Statshuse 1905	Huse mel- lem 2—4	Huse mel- lem 2—4
		Skpr. Hrtk. 1898	Skpr. Hrtk. 1903 (Beregning)		Skpr. Hrtk. 1898	Skpr. Hrtk. 1903 (Beregning)		Skpr. Hrtk. 1898	Skpr. Hrtk. 1903 (Beregning)
Heste	90	101	107	161	238	264	134	167	181
Hornkvæg	715	693	709	1149	1103	1191	986	891	940
Svin	1133	712	842	1110	729	964	1120	720	899
Faar	36	201	153	220	1167	973	151	666	543
Høns	8379	8831	11604	7793	6360	8414	8020	7641	10071

Det fremgaar af Oversigten, at med Undtagelse af Heste og Faar var Kreaturholdet paa Statshusene i det hele taget større end paa den nærmest tilsvarende Ejendomsgruppe i 1898, og for de to vigtigste Husdyrs Vedkommende, Hornkvæget og Svinene, synes Forholdet, sammenstillet med de hypotetiske Tal for 1903, nærmest at være nogenlunde ens, medens det, der skulde karakterisere Kreaturholdet paa Statshusene, er det ringe Heste- og Faarehold. Med Hensyn til den her gjorte Sammenstilling maa dog endnu fremhæves et Moment af Betydning, nemlig dette, at Statshusene repræsentere en Gruppe Ejendomme, der alle, og navnlig de sidst oprettede, ere af hel ny Dato, og der maa ved Bedømmelsen af de anførte Tal tages Hensyn til den Mulighed, at Besætningen paa en hel Del af Ejendommene i Virkeligheden ikke endnu er naaet helt op til den Størrelse, der kan regnes med som den normale. Denne Formodning bestyrkes i ikke ringe Grad

ved den lagttagelse, at Besætningen, og særlig for de unge Dyrs Vedkommende, synes at have været i betydelig Fremgang, og i størst Fremgang for de først oprettede Ejendomme. Til Belysning af dette skal anføres et Par enkelte Tal. For 316 Ejendomme, oprettede i Aarene 19^{00/01}—^{01/02}, var Antallet af Heste steget fra 31 til 143, af Hornkvæg fra 662 til 1039, af Svin fra 529 til 1084, af Faar fra 146 til 208 og af Høns fra 4392 til 8377; de hertil svarende procentvise Tilvækster vare 361, 57, 105, 43 og 91. For 610 Ejendomme oprettede i Aarene 19^{02/03}—^{03/04} var Antallet af Heste steget fra 82 til 277, af Hornkvæg fra 1272 til 1921, af Svin fra 1264 til 2119, af Høns fra 7901 til 15267; de tilsvarende Tilvækstprocenter vare 128, 51, 68 og 93; for Faarene var der ingen Stigning.

Med Hensyn til Tilvejebringelsen af den til Loddernes Drift nødvendige Trækkraft, hvorom Oplysning indeholdtes i 1804 af i alt indkomne 1814 Skemaer, skal meddeles følgende Hoveddata. I det hele var der 678 Husmænd, ca. 38 pCt. af det samlede Antal, som drev Lodderne ved egen Trækkraft. Der er imidlertid paa dette Punkt en iøjnefaldende Forskel mellem Øerne og Jylland. Paa Øerne var der af 578 kun 162, ca. 28 pCt., som ikke benyttede fremmed Trækkraft, i Jylland var dette Tilfældet med 516 af 1226 eller ca. 42 pCt. En anden karakteristisk Forskel mellem Øerne og Jylland kommer frem derved, at medens i Jylland 70 Husmænd benyttede Køerne som Trækkraft helt eller delvis, synes denne Fremgangsmaade slet ikke anvendt paa Øerne. Forskellige spredte Udtryk og Vendinger vise, hvorledes Sammenslutningstanken ogsaa paa dette Omraade søges virkeliggjort, idet det fulde Plovspand undertiden skaffes til Veje ved, at Besidderne «slaa sig sammen med en ligestillet Mand» eller ere i «Pløjelav» sammen med andre.

Endelig skal meddeles følgende Oplysninger vedrørende Deltagelse i Andelsbevægelsen. Af de indkomne 1814 Skemaer var paa de 1654 Spørgsmaalet om, hvor vidt vedkommende Besidder var Medlem af Andelsmejeri, besvaret med Ja — over de ni Tiendedele; det tilsvarende Tal for Øerne og Jylland var hen-

holdsvis 93 og 90 pCt. Medlemmer af Andelssvineslagterier var en Tredjedel, ogsaa her var Tallet for Øerne, 41 pCt., en Del højere end for Jylland, 27 pCt. Endnu større var Forskellen mellem de to Landsdele i Henseende til det Omfang, hvori Besidderne af Statshusene vare Medlemmer af Æggekedse. Dette var paa Øerne Tilfældet med godt en Tredjedel, 35 pCt., medens i Jylland kun en Syvendedel var i Æggekedse; for Landet som Helhed var en Femtedel, 21 pCt., Medlemmer af Æggekedse; 14 Statshusmænd vare i Kontrolforening.

RÉSUMÉ EN FRANÇAIS.

Conformément à la loi du 24 mars 1899 le Trésor est autorisé à prêter de l'argent aux ouvriers agricoles acquéreurs de lots de terrain. Les intérêts du prêt sont à raison de 3⁰/₀ p. an et les conditions de l'amortissement sont indulgentes.

La présente publication rend compte de l'application de la loi pendant les premiers cinq ans de son existence. Conformément à la loi les prêts de l'État concernent l'établissement de 1859 petites fermes à des ouvriers agricoles. Le montant total prêté est de 6,530000 couronnes (à 1,39 franc). L'expérience prouve que jusqu'ici c'est plutôt l'ouvrier agricole âgé et marié que les domestiques jeunes et célibataires qu'embrasse la loi: les trois quarts de ceux qui ont acquis de la terre avaient plus de 30 ans d'âge, et les neuf dixièmes étaient mariés. Comme l'exige la loi, la grande majorité des acquéreurs provenait de la classe ouvrière agricole, et ils semblent avoir conservé après l'acquisition le caractère d'ouvriers agricoles c. à. d. de personnes travaillant pour le salaire. En moyenne ces petits fermiers travaillent 155 jours p. an pour le compte d'autrui.

La loi statue que les lots stipulés auront une étendue de 1,93 à 2,75 hectares de terre moyenne; ils ne doivent pas être au-dessous de 1,10 ha ni au-dessus de 4,40 ha (sauf dans les contrées maigres du pays). La moyenne des lots stipulés était de 3,15 ha pour tout le pays; 2,37 ha aux îles; 3,51 ha en Jutland; et dans les contrées mauvaises du pays, Jutland du S. O., 3,97 ha. La valeur moyenne p. ferme était de 4000 c. Les prêts de l'État, qui, comme le prescrit la loi, ne doivent pas dépasser les neuf dixièmes de la valeur, s'approchent de ce maximum, étant de 87,35⁰/₀ de la valeur totale. Jusqu'à présent de ceux qui ont acquis de la terre conformément à la loi, quatre ont dû abandonner la ferme; la perte ainsi causée à l'État est de 4000 à 5000 c. La moyenne des bestiaux par ferme est de 0,4 cheval; 3 bêtes à cornes; 3—4 porcs; 0,5 mouton; 25 poules. Les neuf dixièmes des fermiers en question étaient membres d'une laiterie coopérative (barattage à quote-part).
